

KAIN EN ABEL. KGIJ-viering d.d. 2-10-93

door Jurjen Beumer

Het gedicht van Ed Hoornik waar ik mee wil beginnen bepaalt ons (denk ik) in één keer bij de thematiek die we in de voorbereidingsbroep hebben doorgesproken.

*Op school stonden ze op het bord geschreven,
het werkwoord hebben en het werkwoord zijn;
hiermee was tijd, was eeuwigheid gegeven,
de ene werkelijkheid, de andre schijn.*

*Hebben is niets. Is oorlog. Is niet leven.
Is van de wereld en haar goden zijn.
Zijn is, boven die dingen uitgeheven,
vervuld worden van goddelijke pijn.*

*Hebben is hard. Is lichaam. Is twee borsten.
Is naar de aarde hongeren en dorsten.
Is enkel zinnen, enkel botte plicht.*

*Zijn is de ziel, is luisteren, wijken,
is kind worden en naar de sterren kijken,
en daarheen langzaam worden opgelicht. 1)*

Het gaat om tweeërlei, om hebben en zijn. De dichter kiest voor 'zijn'. De keuze voor het een of het ander, dat beschrijft hij, heeft grote gevolgen. Je kiest of voor de harde onhebbelijke buitenkant van de dingen ('is oorlog', is 'botte plicht') of voor de invloed van zachte krachten ('vervuld worden', 'kind worden'). Je kiest, zei ik. Maar, kun je kiezen? Is ons hele leven niet een pendelen tussen deze beide uitersten. Zo we zongen: 'Wij tussen moed en wanhoop. Waarom weten wij wel wat leven is maar leven niet?'

Léven niet!! We worden knettergek van dat heen en weer, van die eeuwige ambivalenties die we verkopen als genuanceerdheid. 'Ja meneer, u houdt te weinig rekening met de voors en tegens, met u kun je geen zaken doen. Wees eens wat genuanceerder.' Inderdaad, zo gaat ons leven. Het is wikken en wegen, slikken of stikken, hollen of stilstaan. Altijd is er weer dat tweeërlei, op alle gebieden. Je kunt de dingen van de ene kant de dingen en van een andere kant, eindeloos.

Een voorbeeld: zoals Brinkman in Amsterdam was in het kader van de 'arme kant van Nederland', zo was het CDA-kamerlid Van Vlijmen bij ons in Haarlem. Naast het 'hebben en houden' van Hoornik kwam in dit gesprek het tweeërlei van *subjectief* en *objectief* naar voren. 'Jullie' zei hij, 'kijken zo subjectief naar mensen, en wij als politici moeten de grote objectieve lijnen in de gaten houden, het algemeen belang.' Daar heb je het dus weer. U merkt hoe gemakkelijk ieder mens zich kan verschansen en kan pendelen tussen de ene 'waarheid' en de andere. Je komt geen stap verder en uiteindelijk heeft iedereen wel een beetje gelijk.

Nog één voorbeeld uit de praktijk van ons werk in Haarlem. Daarna gaan we naar het verhaal van Kain

---

¹Ed Hoornik, *Het menselijk bestaan*, 's Gravenhage 1952, p. 16.

en Abel, misschien vinden we daar een antwoord op het verstrikt zitten tussen onze ja's en nee's. We beschrijven in ons jaarverslag het verschil tussen 'kijken' en 'zien'.

'Het is inderdaad waar; je kunt op twee manieren naar de stad kijken. "*Van boven*" en "*van onderen*". Wat ís Haarlem mooi 'van boven' gezien, een rijke geschiedenis trekt aan je ogen voorbij in de binnenstad. Duizenden toeristen lopen er van-boven-kijkend rond. Kerken en kathedralen, de kroeg en de cultuur, het is oogstrelend. En zo hoort het ook! Maar wie alleen maar "kijkt" ziet niet verder. Wie echt kijkt *ziet* iets anders; de sloebers en de sappelaars, de verslaafden en versloofden. "Van onderen" is het roemrijke kilometers ver weg. Die verslaafde vrouw bijvoorbeeld, haar hele hebben en houden in een paar versleten plastic tasjes, bungelend aan een gammele fiets. Voor dag en dauw graait ze in de afvalbakken, en waar heeft ze geslapen de afgelopen nacht? Diakonaat is leren kijken "van onderen". 2)

Nu dat indringende verhaal van Kaïn en Abel, broers van tweeërlei slag, landbouwer en schaapherder. Het gaat om het léren van de broederschap, de zusterschap. Kaïn moet broer van Abel worden, niet alleen biologisch, maar ook ethisch. Wie dát gaat begrijpen zal ontsnappen aan het dodelijke dilemma van hebben en zijn. En gedood wordt er in deze vertelling! Kaïn speelt de hoofdrol. Zal hij bewaarder, hoeder zijn van zijn broeder (4:9,10)? Zal hij *borg* staan voor hem?

De betekenis van de namen van de beide jongens maakt veel duidelijk. 'Kaïn' betekent zoiets als 'speer'. Je kunt zeggen: keihard, recht op het doel af. Kaïn heeft meer verwantschap met hebben ('is oorlog' zei Hoornik, 'speer') dan met zijn. Of met het andere woordenpaar van zoëven: Kaïn kijkt, maar ziet niet (verder). Hij heeft slechts oog voor het grote, het hoge, het dynamische, voor de bovenkant. Kaïn is dan ook de eerste die een *stad* bouwt (4,17), een vesting, een bunker, fort Europa.

Dan Abel. Zijn naam betekent zoveel als 'lucht', 'vluchtig', 'nietig', 'waardeloos'. Abel, hetzelfde woord staat in het boek Prediker: 'Ijdelheid der ijdelheden! Alles is ijdelheid' (Pr. 1,2). 'Het leven is lucht, vluchtig als een ademtocht, alles vervliegt zoals adem verdwijnt, opgaat in de lucht.' 3) Aan deze 'abels' moet Kaïn de broederschap leren, er oog voor krijgen. Hij moet ervaren dat God een speciale liefde heeft voor het zwakke, dat, wie dat vertrapt de Levende tegenover zich vindt en zal verdwijnen uit zijn Aangezicht (4,16). Maar ook: wie het nietige en dé nietige veronachtzaamt doet zichzelf tekort. Hijgend en en nooit tot rust komend zal hij op deze aarde verblijven. Al leeft hij in een chique vesting-stad, het bloed van abel zal hem voortdurend ter verantwoording roepen (4,10). Ik heb gedacht: is het daarom dat God Kaïn na de broedermoord laat leven omdat hij tenminste nog verontrust is, berouw toont (4,13).

Merkt u trouwens hoe we langzaam bij onszelf zijn aangekomen? Wij zijn vaak niet eens meer verontrust, we merken niet eens meer dat we dat onrustig-makende *Kaïn's-teken* (4,15) meedragen. Broederschap? Zusterschap? Willen we ook niet heimelijk in ons hart iets 'groots' tot stand brengen? *Kaïnietisch* leven, het is ons met de paplepel ingegoten, onze cultuur is er van doordrenkt. De 'abels', de 'waardelozen', de have-nots van deze tijd worden onder de bestaansgrens geduwd. En de 'abels' in onszelf wantrouwen we, zachte krachten? brengt dat geld op?

Nee, *abelesk* leven, het zwakke in jezelf en deze wereld voorrang geven is moeilijk. Opnieuw pendelen we heen en weer tussen Kaïn en Abel, hebben en zijn, kijken en zien.

Alleen (!), in de bijbelse boodschap blijft het niet bij dat eeuwige heen en weer, welles-nietes,

---

2 Sociaal Basis Pastoraat Haarlem, verslag over de periode augustus 1990 - januari 1993, p. 34.

3 Zo speelt de Prediker-vertaling van Drijvers en Hawinkels met het woordje 'abel', Utrecht 1969, p.31.

enzovoort... In de gemeente waar dit verhaal klinkt wordt alle zogenaamde genuanceerdheid gezien als gebakken lucht. In de gemeente worden keuzes van ons gevraagd, worden we geroepen weg te trekken uit Kaïn-land en de weg terug te zoeken naar het paradijs.

In de gemeente wordt gezegd: zeker, je mag dan dat kaïnietische en abeleske tegenkomen in de wereld en jezelf, maar weet dat je *geroepen* bent om broeder, zuster te zijn, bewaarder/hoeder/borg van degene die 'abel' nietig is. Dat dát de *weg* is! De weg onderdoor, die een heilsweg zal blijken. 'Wie niet de geroepene wil zijn, (...) die wordt in de dodelijke ijskou van het ik opgesloten. Wie wil beginnen met *ik* te zijn in plaats van *jij*, wordt *het*, wordt een lijk.' 4)

Nog één keer die Abel. We hebben het natuurlijk door. Abel is de messiaanse ondertoon in de schrift en de dragende kracht in ons leven. Steeds duikt hij op in ons leven. Het is de kasplant die we koesteren, de droom die we dromen. Abel is de Geliefde van de Eeuwige zelf. Hij vertoont trekken van Jezus, de Nietige wiens 'waardeloze' verhaal tot het beste van de mensheid werd. Hij is een visioen, koude harten worden ontbolsterd. Abel, jij en ik zijn het, op onze beste momenten, wanneer we hier samen zijn, groeien en gloeien aan elkaar, delen brood en wijn. God, wij danken u dat u ons zo nabij wilt komen, 'om alles ga ik dit leven, om alles of niets met jou.'

4W. Barnard, *Stille omgang*, Brasschaat 1992, p. 38.